ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 114, Mart 2021, s. 391-403

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.49368>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
11.02.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.03.2021

Dr. Mustafa Sarper ALAP

Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
saralp33@hotmail.com

HİNDİSTAN VE PAKİSTAN KÜTÜPHANELERİNDE BULUNAN ESKİ TÜRK EDEBİYATI ESERLERİ VE TÜRKÇE ESERLER HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALARA BİR BAKIŞ

Öz

Hindistan çok zengin bir coğrafyaya sahip olup bu coğrafyada birçok Müslüman Türk devleti hakimiyet kurmuştur. Hindistan'da hâkimiyet kuran Müslüman Türk devletleri zamanında birçok eser ortaya çıkmış ve bu eserler kütüphanelerinde korunmuştur. Hindistan'da Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde farklı yüzyıllarda yazılmış olan dîvânlar ve nazım kitapları Hindistan ile birlikte Pakistan kütüphanelerinde de bulunmaktadır. Hindistan kütüphanelerinde Türkçe dîvân ve yazma eserlerini araştırmak için Türk bilim adamları Ali Fuat Bilkan, Erkan Türkmen, Durmuş Bulgur, Turgut Koçoğlu ve Sedat Kardaş Hindistan ve Pakistan'da gözlem ve araştırmalar yapmışlardır. Yapılan araştırmalarda Türk bilim adamları kütüphanelerde birçok dîvân ve yazma eserlere rastlanmıştır. Hindistan dışında Pakistan'da da kütüphaneler ve üniversitelerde araştırmalar yapılmıştır ve bu araştırmayı akademisyen Durmuş Bulgur yapmıştır. Hindistan'da araştırma çalışmalarının yanı sıra Pakistan'da da kütüphaneler ve üniversitelerde yapılan araştırmalarda da birçok Türkçe esere rastlanmıştır. Pakistan kütüphaneleri ve üniversitelerinde de birçok Türkçe dîvân ve yazma eserler bulunmaktadır. Hindistan ve Pakistan'da bulunan eserler Osmanlıca ve Urduca olarak yazılmıştır. Pakistan'da Türkçe dîvân ve yazma eserlerin yanı sıra Türkçeden tercüme edilmiş Urduca kitaplarda bulunmaktadır. Türkçeden tercüme edilen eserler arasında biyografi çalışması olarak Mustafa Kemal Atatürk, Mevlana Celaleddin-i Rûmî,

Halide Edip Adıvar'ın kitapları mevcuttur. Ayrıca Türkçe yazılmış olan eserlerden Urducaya tercüme edilmiş kitaplar da Pakistan'da yayınlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hindistan, Pakistan, divan

VIEW TO STUDY WITH ANCIENT TURKISH LITERATURE AND TURKISH WORKS IN LIBRARIES OF INDIA AND PAKISTAN

Abstract

India has a very rich geography and many Muslim Turkish states have dominated this geography. Many works were written during the Muslim Turkish states that dominated India and these works were preserved in the libraries of India. Divans and verse books written in different centuries during the Ottoman Empire in India are also available in Pakistani libraries along with India. Turkish scientists Ali Fuat Bilkan, Erkan Türkmen, Durmuş Bulgur, Turgut Koçoğlu and Sedat Kardaş made observations and researches in India and Pakistan in order to research Turkish books and manuscripts in libraries of India. In these researches, Turkish scientists have come across many books and manuscripts in libraries. Researches have been carried out in libraries and universities in Pakistan as well as in India. Pakistan libraries are researched by Durmuş Bulgur. In addition to research studies in India, many Turkish works were found in researches conducted in libraries and universities in Pakistan. There are also many Turkish books and manuscripts in Pakistani libraries and universities. Works found in India and Pakistan are written in Ottoman and Urdu. In Pakistan, in addition to Turkish books and manuscripts, there are Urdu books translated from Turkish. Among the works translated from Turkish are the books of Mustafa Kemal Atatürk, Mevlana Celaleddin-i Rûmî, Halide Edip Adıvar as biography works. In addition, works written in Turkish are published in Pakistani books translated into Urdu.

Keywords: India, Pakistan, diwan

Giriş

Hindistan, tarihi ve kültürü ile çok zengin bir ülkedir. Aynı zamanda, uzun yıllar Türk hâkimiyetinde kalmış ve Babür gibi hükümdarların yönetim merkezi olan Hindistan, Türk kültürü ve İslâmiyet izlerinin en yoğun olduğu ülkelerin başında gelmektedir. İslâmiyet, aşağı yukarı sekiz asır, Hindistan'ın hayat ve düşünce tarzını, özellikle Kuzey Hindistan'da, derin bir şekilde değiştirmiş ve Hint medeniyeti sentezleri içine yeni unsurlar katmıştır. Hindistan'da Türk hanedanları kurulmuş, bu hanedanlar önemli kültür merkezleri meydana getirmişlerdir. Bu tarz merkezlerde kültür alışverişlerinin yaşandığı bir ortam meydana gelmiş, bunun sonucunda da o dönemlere ait birçok eser günümüze miras olarak kalmıştır. Şüphesiz bu eserlerin başında el yazması eserler gelmektedir.¹

Pakistan devleti 1947 yılında bağımsız bir ülke olmadan önce Hindistan'ın içinde yer almaktaydı ve genellikle klasik Türk Edebiyatından çok nadir sayıda eser Hindistan kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bunun yanında Pakistan'da da bazı kütüphanelerde nadir klasik Türk Edebiyatı eserleri yer almaktadır. Türkiye'de Urdu ve Fars dili alanında çalışan

¹ Sedat Kardaş, Raza Kütüphanesi Türkçe El Yazma Eserler Kataloğu, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 6, S. 28, Y. 2013, s. 200

akademisyenler hem Hindistan hem de Pakistan'da Klasik Türk edebiyatı eserlerinin yer aldığı kütüphanelerinde araştırmalar yapmışlar ve oradaki eserler hakkında alana katkı sağlamışlardır.

A . Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Araştırma Yapan Akademisyenler

1. Erkan Türkmen

Erkan Türkmen 1996 yılında Hindistan'da beş ay süreyle bir araştırma çalışması yapmıştır. Araştırma için Hindistan'ın Aligarh, Delhi, Haydarabad ve Patna kütüphanelerinde inceleme çalışmaları yapılmıştır ve çalışmada tespit edilen eserler bir araya getirilerek düzenlenmiş ve çalışma üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde “Manzum ve Mensur Lügatler”, ikinci bölümde “ Edebi Eserler” ve üçüncü bölümde “ Tercümeler” kısmı yer almaktadır.²

2. Ali Fuat Bilkan

Ali Fuat Bilkan da Hindistan'da divan şiirleri üzerine araştırma yapmıştır. Bilkan, Hindistan'da bulunduğu süre içerisinde Bombay'da Milli Firuz Kütüphanesi, Osmania Üniversitesi Kütüphanesi, Aligarh Müslim Üniversitesi Kütüphanesi, Tonk Mevlana Azad Üniversitesi ve Kalküta Asiatic Society Kütüphanesi'nde araştırmalarda bulunmuştur. Bilkan, araştırmaları sonucunda birçok Türkçe yazma eserin tasnifini yapıp liste haline getirmiştir.³ Bilkan, Hindistan kütüphanelerinde yapmış olduğu araştırmalarla ilgili “Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe El Yazmaları” isimli bir de makale yayınlamıştır, ayrıca Hindistan'daki kütüphaneler ile ilgili “Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar” isimli başka bir makale de daha kaleme almıştır. Diğer makaleden farklı olarak bu çalışmada Bilkan, araştırma yaptığı 24 kütüphanenin ismini vermiştir, ayrıca bu çalışmada Türkçe dîvânların isimleri, kitapların bulundukları yerler ve kitapların bulunduğu kütüphanelerde bu çalışmada yer almaktadır. Son olarak Bilkan, yapmış olduğu gözlem çalışmalarını “Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı” ismiyle kitap olarak yayınlamıştır.⁴

3. Turgut Koçoğlu

Turgut Koçoğlu, Hindistan'da Rampur şehri Raza Kütüphanesinde Türkçe yazma eserler hakkında incelemeler yapmıştır. Koçoğlu, kütüphanede 36 adet Türkçe yazma tespit etmiş ve bu eserlerin isimleri ve açıklamaları hakkında bilgiler vermiştir.⁵

4. Durmuş Bulgur

Durmuş Bulgur 1996 yılında Pakistan ve Hindistan'da bir araştırma çalışması yapmıştır ve yapmış olduğu araştırma çalışması dahilinde kitap tarama çalışmalarında çok sayıda Türkçe eser tespit etmiştir ve daha sonra tespit ettiği eserlerin bir fihristini hazırlamıştır.⁶

²Bkz. Erkan Türkmen, “Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler”, Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, Cilt 23, 1985, s. 479-499

³ Bkz. Ali Fuat Bilkan, “Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe El Yazmaları ve Hindistan'da Türkçe”, Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu yayınları, 2006, Ankara, s. 351-369

⁴ Bkz. Ali Fuat Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", Journal of Turkish, Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazıoğlu Armağanı II), Harvard University, 22, Yıl: 1998 s. 33-48.

⁵Bkz. Turgut Koçoğlu, “Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'ndeki Edebiyatla İlgili Türkçe El Yazmaları Üzerine Notlar”, Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 5 Yıl: 2014, s. 109-121

⁶Bkz. Durmuş Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 1998, s. 45-69

5. Sedat Kardaş

Sedat Kardaş, Hindistan Rampur şehri Raza Kütüphanesi'nde Türkçe yazma eserler hakkında incelemelerde bulunmuş ve bu çalışmasını bir katalog haline getirmiştir. Katalogda, 47 adet Türkçe yazma eser ismi yer almaktadır ve bu katalogda eserler orijinal isimleriyle Urduca olarak verilmiştir.⁷

B. Hindistan ve Pakistan Kütüphanelerinde Türkçe Dîvân ve Eserler

Pakistan devleti 1947 yılında bağımsız bir ülke olmadan önce Hindistan topraklarında yer almaktaydı ve genellikle klasik Türk edebiyatından çok nadir sayıda eser Hindistan kütüphanelerinde bulunmaktaydı, bunun yanında Pakistan'da da bazı kütüphanelerde nadir sayıda klasik Türk edebiyatı eserleri yer almaktadır. Türkiye'nin Urdu ve Fars dili alanında çalışan akademisyenleri hem Hindistan hem de Pakistan'da klasik Türk edebiyatı eserlerinin yer aldığı kütüphanelerinde araştırmalar yapmışlar ve oradaki eserler hakkında bilgi vermişlerdir ve bu çalışmaları birleştirip isimleri ve özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

1. Acâibül-Mahlûkât:

Huda Bahş Kütüphanesinde bulunan bu eser Yazıcı Zade Ahmed b. Ahmed Bican (895/1489)'nın Zakariya b. Muhammed b. Mahmud-Al Kazvini (öl. 682/1283)'nin Arapça "Acaib-al Mahlukat" isimli eserin Türkçe tercümesidir. Bir nevi coğrafya kitabı olan bu eser mütercimin ifadesine göre Hacı Bayram Velî'nin teşviki ile Türkçeye çevrilmiştir.⁸

2. Ali Şîr Nevâî'nin Divânı

Eser Ali Şîr Nevaî'nin ikinci dîvânıdır, çünkü başında bir beyit bunu göstermektedir. Eser 153 sayfadan oluşmaktadır ve muhtemelen H. 11. yüzyılda istinsah edilmiştir ve Hindistan Patna Khuda Bahş Kütüphanesi'nde yer almaktadır.⁹

3. Atatürk:

Atatürk isimli kitap, Muhammad Mirza Han tarafından Urducaya tercüme edilmiştir ve eser Gazi Mustafa Kemal'in resimli biyografisinden oluşmaktadır.¹⁰

4. Beyâz-ı Eş'âr

Eser, Hindistan'da Huda Bahş (Patna) Kütüphanesinde yer almaktadır ve bir şiir mecmuasıdır ve içerisinde Fehîm (öl. 1262/1845), Semini, Hüseyin Baykara, Alevi ve Celali gibi şairlerin şiirleri bulunmaktadır. İstinsah tarihi belli değildir, ancak 17. yy. da yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.¹¹

⁷Bkz. Sedat Kardaş, Raza Kütüphanesi Türkçe El Yazma Eserler Kataloğu, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 6, S. 28, Y. 2013, 200-209

⁸Erkan Türkmen, Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, 1985, s. 498

⁹Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 488

¹⁰Durmuş Bulgur, "Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 12, Yıl: 1998, s. 68,

¹¹Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 498

5. Calalu'd-Din Harzam Şah

Namık Kemal'in Türkçe eseridir ve Seccad Haydar Yıldırım tarafından Urduçaya tercüme edilen tarihi bir dramdır.¹²

6. Çihil Hadis

Cihil Hadis, Ali Şîr Nevâî tarafından yazılan ve kırk manzum hadisin tercüme edildiği bir eserdir. Nevâî bu eseri 886 H. / 1481 M. 'de yazmıştır. Bu eser H. /1524 M.'de Mir Ali Katib tarafından Semerkant'ta istinsah edilmiştir ve 10 sayfadan oluşmaktadır.

İlk beyiti şöyledir:

Hamd ana kim kelâm-ı hayr-ı me'âl

Kıldı ilge Resûlîdin irsal

son beyiti ise şöyledir:

Neşridin dağı behreder bolğay

*Nazmidin dağı bir haber bulgay.*¹³

7. Divân-ı Alî Şîr Nevâî

Ali Şîr Nevâî'nin divânı Hindistan Haydarabad'da Salarceng Müzesinde bulunmaktadır. Alî Şîr Nevâî Divânı olarak kayıtlı olan eser, şairin "*Garaibu's-Sığâr*" adlı divânıdır ve H. 1022 (1613) yılında Tâhir Muhammed b. Ebû Muhammedi Kabilî tarafından nesta'lik hatla yazılıp istinsah edilmiştir.¹⁴

8. Dîvân-ı Ali Şîr Nevâî

Dîvân, Hindistan Haydarabad'da Salarceng Müzesi'ndedir ve Ali Şîr Nevâî'nin Garâibu's – Sığar isimli dîvânının ikinci nüshasıdır ve 210 sayfadan oluşmaktadır. Gazeller, Terkib-i Bend ve Rubai nazım şekilleri alfabetik sırayla yazılmıştır.¹⁵

9. Divân-ı Alî Şîr Nevâî

Eser, Ali Şîr Nevâî'nin "*Nevâdirü' ş-Şebâb*" isimli divânıdır ve Hindistan Hudâbahş, Patna şehrinde ve 153 sayfadan oluşmaktadır. Talik hatla yazılmıştır.¹⁶

10. Divân-ı Ali Şîr Nevâî

Ali Şîr Nevâî'nin "Garaibu's Sığar" isimli Dîvânıdır. Eser Farsça kısa bir önsöz ile başlamaktadır ve içerisinde Nevâî'nin birkaç Dîvânından yapılan seçmeler de bulunmaktadır.

"Ölûknî tîrgüzür la'lnig Mesih-âsâ kelâm eylep

Tekellüm câşnîsin şerbet-i yuhyi'l- itam eylep."

¹²Bulgar, "Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvifi ve Tanzimi", s. 63

¹³Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 497

¹⁴Ali Fuat Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazioglu Armağanı II), Harvard University, 22, Yıl: 1998 s. 35

¹⁵Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 489

¹⁶Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", s. 39

Sonu eksik olduğundan istinsah tarihi ile müstensihî belli değildir.¹⁷

11. Dîvân-ı Nevâî

Alî Şîr Nevâî'nin "Bedâ'i'u'l-Vesât" adlı divânıdır, ancak müstensihî belli değildir. Bu eser, Hindistan Kalküta'da Asiatic Society'de bulunmaktadır ve içerisinde 545 gazel, 6 muhammes, 1 kasîde, 1 müstezat, 81 kıt'a yer almaktadır ve 299 yapraktan oluşmaktadır, ayrıca her sayfada 16 satır vardır.¹⁸

12. Divân-ı Bâbü

Bâbü Divânı, Hindistan Haydarabad'da Salarceng Müzesinde bulunmaktadır, eser 43 yapraktan oluşmaktadır ve talik hatla yazılmıştır. Zahriyyede: "Dîvân-ı Bâbü Pâdişâh Der-Zebân-ı Türkî" kaydı vardır. Bu eser Ali isimli biri tarafından müntensih edilmiştir, ancak istinsah tarihi belli değildir. Beyitlerin altına Türkçe kelimelerin Farsça karşılıkları yer almaktadır.¹⁹ Divan, "Min makalat-ı Hazret-i al-Ala" şeklindeki başlar ve satırlar arasında yer yer Farsça olarak beyitlerin anlamları da yazılmıştır.²⁰

13. Divân-ı Bâbü

Divan, Ubeydullah Ahrârî'nin "Risâle-i Validiyye"sinin nazmen tercümesidir ve 20 sayfadan oluşmaktadır, ayrıca her sayfada 9 satır vardır. Eser, Hindistan Rampur'da Raza isimli kütüphanededir. Nesih hatla yazılmıştır.²¹

14. Divân-ı Bâbur Şah

Dîvân-ı Babur Şah isimli eser, 51 sayfadır ve her sayfa ortalama 11 satırdan oluşmaktadır. Eserin 18. yüzyılda yazıldığı tahmin edilebilir ve bu dîvân başlık yerine 'Bismillah' ibaresi ile başlamaktadır:

"Canım-dın özge yâr-ı vefâdâr tapmadum

Gönlümden Özge mahrem-i esrar tapmadum."

Son beyit ise:

"Geh şad û gehi gamgîn isem ayb itme

Kim ba'îş'i şâdmanlığ u gamsın sen." şeklindedir.

Dîvânda 63 gazel ve 33 rubai vardır ve müstensihî hakkında bilgi yoktur. Divan, Hindistan'da Salar Cang Müzesi'nde bulunmaktadır.²²

15. Dîvân-ı Fuzûlî

Dîvân-ı Fuzûlî isimli divan, bir killiyat niteliğindedir ve içeriğinde Fuzûlî'nin "Risâle-i Mu'ammâ", "Risâle-i Rind u Zâhid", "Sihhat u Maraz" ve "Sâkinâme" isimli eserleri yer almaktadır. "Dîvân-ı Fuzûlî" isimli eser 123 sayfadan oluşmaktadır ve 1085 yılında istinsah edilmiştir. Talik hatla yazılmıştır. Divan, Hindistan Haydarabad'da Oriental Manuscripts Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve muhtevasında 272 gazel, 2 terkîb-i bend ve 67 kıt'a

¹⁷Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 490

¹⁸Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", s. 36

¹⁹Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", s. 41

²⁰Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 494

²¹Ali Fuat Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 78

²²Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 494

bulunmaktadır.²³

16. Dîvân-ı Fuzûlî, Muhammed Fuzûlî

Divan, Hindistan'da Rampur Kütüphanesinde ve Fuzûlî dîvânının bir nüshasıdır. Divan, gazel ile başlar ve müretteb Fuzûlî Dîvânı'nda bulunan mukaddime kısmı ve kasideler bu nüshada bulunmamaktadır ve nüsha Fuzûlî Dîvânı'nda olduğu gibi Rubâ'îyyât ile biter. Divanda bazı kısımlarında mısraların altına Farsça tercümelemleri yapılmaya çalışılmıştır.²⁴

17. Divân-ı Fuzûlî

Muhammed Hüseyin bin Pehlivan tarafından 1041 H. / 1631 M.'de istinsah edilen bu divan, kayıtlara göre Münîcehr Han adındaki bir beyin kütüphanesi için yazılmıştır. Başı eksik olduğu için:

"Ezelden iktizayı nazm can perver rakam kılmış"

mısrası ile başlamaktadır. Divan, 10. sayfaya kadar önsöz olarak yer almakta ve 11. Sayfada ise mavi, kırmızı ve yaldız tezhipli serlevha içerisinde "Dîvân-ı Fuzûlî-yi Bağdadî" yazılmıştır.

İlk beyiti:

"Kad anar al-'ışk lîl-uşşak minhâc el-Hudâ

Sâlik-i râh-i hakikat ışka eyler iktidâ"

ile başlar; son beyiti ise:

"Var ümidim ki özümler ola kabûl

Olmaya böyle cürmler mes'ul" şeklinde biter.

Terkib-i bend, kıt'alar vs. den sonra "Beng u Bade" adlı mesnevisi varak 129'da yer almaktadır. Salar Cang Müzesi Kütüphanesi No: 25'de bulunan bu eser siyah meşin bir cilt (24.4 x 14.4 cm) içerisinde 163 varaktan ibarettir.²⁵

18. Divân-ı Fuzûlî

"Dîvân-ı Fuzûlî" isimli divan, Hindistan Mumbai'de Oriental Manuscripts Kütüphanesi ve Araştırma Enstitüsünde bulunmaktadır ve 107 sayfadan oluşmaktadır, ayrıca her sayfada 12 adet satır vardır. Divanda toplam 285 gazel, 6 tahmis, 3 murabba' ve 20 kıta bulunmaktadır.²⁶

19. Divân-ı Fuzûlî

"Dîvân-ı Fuzûlî" isimli eser, Namık-ı 'Acemi tarafından istinsah edilmiştir ve 129 sayfadan oluşmaktadır, ayrıca her sayfada 13 satır vardır. Talik hatla yazılmıştır. Dîvân'da sadece 242 gazel bulunmaktadır ve bu divan, Hindistan'da Luknow Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁷

20. Dîvân-ı Hâfiz Harezmî

"Dîvân-ı Hâfiz Harezmî" isimli eser, Hâfiz Harezmî'nin tek nüshası olarak bilinen dîvândır ve 293

²³Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", s. 44

²⁴Turgut Koçoğlu, "Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'ndeki Edebiyatla İlgili Türkçe El Yazmaları Üzerine Notlar", Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 5 Yıl: 2014, s. 111

²⁵Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 492

²⁶Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 82

²⁷Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 87

sayfadan oluşmaktadır. Divan, Hindistan Haydarabad'da Salarceng Müzesi'nde bulunmaktadır.²⁸

21. Dîvân-ı Hikmet

Divan, Hindistan Haydarabad Andra Pradeş Osmania Üniversitesi, 1272 kayıt numarası ile yer almaktadır. Divan, 32 sayfa olup Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey Divânçesi'dir ve 'Âlî İznîkî tarafından istinsah edilmiştir.²⁹

22. Dîvân-ı Ragıp Paşa

Koca Ragıp Paşa Dîvânı, hangi yolla Hindistan'a getirilmiş olduğu bilinmemektedir. Eser Hindistan'da Kalküta Asiatic Society'de bulunmaktadır ve 35 sayfadan oluşmaktadır. Talik hatla yazılmıştır. Divanda şu nazım şekilleri bulunmaktadır: 1 Kaside, 1 Muhammes, 2 Tahmis, 3 Kıt'a, 8 Tarih, 132 Gazel.³⁰

23. Divân-ı Râşid Efendi:

Divan, Hindistan Salar Cang Müzesinde 4484 No. ve 19 seri No. da kayıtlı bulunan bu eserde "Dîvân-ı (Pen-çe-yi) Muhammed Râşid" şeklindeki bir başlık yer almaktadır. Yazı stilinden anlaşılacağı üzere bu divanın Türkiye'den buraya getirildiği sanılmaktadır. Defter kayıtlarına göre bu divan, III. Sultan Selim (1789-1807) zamanında yazılmıştır ve başında yer alan kasideden de bu durum açıklık kazanmaktadır.

Divanın başı şu şekildedir:

“Hidiv-ı bahr ber Sultân Selim Hân-ı Feridun-fer

Ki taht-ı saltanat zâtıyla sahih- iftihar oldu”

Bu durumda I. Abdülhamid ve III. Selim devrinin devlet adamlarından olan Mehmed Raşid Efendi (1167-1212/1753-1798) 'nin dîvânı olduğu tahmin edilmektedir ve 42 sayfadan oluşmaktadır, ayrıca sayfalar arasında şairin Nuri Beg, Hamdi, Yahya Efendi gibi şairlere tahmisleri yer almaktadır ve yaklaşık olarak 22 gazelden ibaret bir dîvândır. Divan, 30. sayfadan sonra boş bırakılan bu esere başka bir elle sayfa 39 b'de Ruhî Bağdadî (01. 1014 H.)'ye ait terki-i bend yer almaktadır. Bu ek Al-Hac İbrahim adındaki bir şahıs tarafından 1222 H. de istinsah edilmiştir. Şairin mahlası olan 'Raşid' ikinci varakta bulunmaktadır. Dîvân sahibinin III. Sultan Selim devrinde yaşayan Mehmed Raşid Efendi olduğunu Dîvânının son ibaresi "Üç gemi bir günde tenzil eyledi Sultan Selim"inden çıkan 1209 H. tarihi kuvvetlendirmektedir.³¹

24. Dîvân-ı Semini

Divan, Hindistan Hudâbahş, Patna'da 23 kayıt numarası ile yer almaktadır ve Çağatay şairi Semini'nin "Divân"ı, 46 sayfa olup sayfalardaki satır sayısı muhtelifir ve müstensihî, istinsah tarihi belli değildir. Ta'lîk hatla yazılmıştır. Kenarda, Neşâtî (1b), Fehîm(16a) Fuzûlî (46b)'nin şiirleri var. Semînî Dîvânı'nda sadece ruba'i, kıt'a ve müfredler bulunmaktadır.³²

25. Dîvân-ı Türki (Navvab Ağır Han)

Divan, Hindistan Rampur Raza Kütüphanesi, 151 kayıt numarasında yer almaktadır. Padişah

²⁸ Ali Fuat Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 87-88

²⁹ Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 88

³⁰ Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", s. 47

³¹ Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 496-497

³² Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 91

Âlemgîr'in beylerinden olan Navvâb Ağır Hân'ın Türkçe şiirlerini ihtiva eden divan, 8 sayfadan oluşmaktadır ve bu bakımdan bir çeşit şiir mecmuası niteliğindedir.³³

26. Dîvân-ı Ubeydi

Divan, Hindistan Rampur Raza Kütüphanesi, 107 kayıt numarasıyla yer almaktadır. Zahriyyede "Akvâl-i Manzûme-i 'Ubeydî" yazılı olan divan, Şeybânî hanedanının dördüncü hükümdarı olan 'Ubeydu'llâh Han'ın (öl. 1539), Hoca Ahmed Yesevî etkisinde yazdığı ve "Hikmet Geleneği"nin en başarılı örnekleri sayılan şiirlerini ihtiva etmektedir. Divanda toplam 14 hikmet bulunmaktadır ve bu divan 23 sayfa olup her sayfada 10 satır bulunmaktadır.³⁴

27. Ferhad u Şîrin

Hindistan Kalkûta'da National Kütühanesi'nde bulunan eser Molla Rahmet İbn Molla Yusuf tarafından yazılmıştır ve 254 sayfadan oluşmaktadır.³⁵

28. Fih Ma Fih: Maulana Abdu'l-Macid

Mevlana Celalu'd-Din Rûmi'nin mefuzatının çeşitli nüshaları karşılaştırılarak tertip edilmiştir.³⁶

29. Hâfız-ı Hârezmî (veya Türkî):

Haydarâbad Salar Cang Müzesinde bulunan bu eser, ilk olarak Prof. Dr. Hamid Süleyman tarafından keşfedilerek Taşkent'te 1981'de Kiril alfabesiyle iki cilt halinde neşredilmiştir, ancak XIV. asrın ikinci yarısı ile XV. asrın ortalarında yaşayan Çağatay şairi Abdurrahman Harezmi'nin 586 sayfalık bu eserinin tıpkıbasımı veya Arap alfabesiyle neşri henüz yapılmamıştır.

Divan,

"Pâdişâhı kim amin zâtına yok şibh-ü misâl

Âftûb-ı zatı birle mülki irür bi-zevâl"

beyiti ile başlayıp kaside, gazeller, terci-i bend, mersiye, müstezad, kıta ve rubailerden oluşmaktadır.³⁷

30. Hadikatu's-Suedâ

"Hadikat's Sueda" isimli eser, Muhammed Paşa tarafından istinsah edilmiştir ve eserin 17. yüzyıl başlarında edildiği tahmin edilmektedir. Eserin Türkiye'den getirildiği tahmin edilebilir, ayrıca bu eser Hindistan'da Salarceng Müzesi'nde bulunmaktadır ve 219 sayfadan oluşmaktadır. Eserin başlığı "Rabbi'srahlî sadri ve yessirli emrî vah-lu'l-ukdeten min lisâni yefkahû kavli" şeklinde başlar ve. alttaki beyitten sonra esere geçilir:

"Yâ Rab reh-i ışkında bini şeydâ kıl

*Ahkâm-ı 'ibadetini bana icra kıl."*³⁸

³³ Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divânlar", s. 47

³⁴ Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divânlar", s. 48

³⁵ Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 98

³⁶ Bulgur, "Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi", s. 66

³⁷ Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 496

³⁸ Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 493

31. Kalid-i Masnavi

“Kalid-i Masnavi” eserinin birinci ve ikinci cildi Maulana Aşraf Ali-yi Thanvi tarafından yazılmıştır. Birinci ciltte Mevlana Celalu'd-Din Rumi'nin Mesnevisi'nin Urduca şerhi bulunmaktadır, ikinci ciltte ise sufilere has sırlar ve nüktelerin yanında Mesnevi'nin bütün ince noktaları bu eserde anlatılmıştır.³⁹

32. İkd-al Cuman fi tarih ahl zaman (ikd al-Vuman lil-ayni)

Eser, Abu Muhammed Abu's Sana Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmad b. Husayn b. Yusuf badr ad-Din al-Ayıntabi (öl. 855/1451)'nin üç ciltten ibaret Türkçe tercümesidir. İlk cildi 336, ikincisi 417, üçüncüsü ise 418 sayfadır ve bu eser, Hindistan Patna'daki Huda Bahş Kütüphanesi 6437 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Yazarı ve tercümanının adı belli değildir.⁴⁰

33. İskendername

Eser Kalküta'da National Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve Muhammed Sıddık, Ebu Nasan Turtusi'in bu eserini istinsah etmiştir ve eser 184 sayfadan oluşmaktadır. Talik hat ile yazılmış olan eserin bir kısmı eksiktir ve bazı sayfalar tamir görmüştür.⁴¹

34. Kemal Atatürk

“Kemal Atatürk” isimli eser Muhammed Tefvik tarafından yazılmıştır ve kitapta Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden Cumhuriyetin ilanına kadar geçen olaylar ile saltanat ve hilafetin kaldırılışı konu edilmiştir. Eser, 368 sayfa olup, 1939'da Lahor'da basılmıştır.⁴²

35. Kustantiniyyah: İnşallah:

Kitapta İslam başkentinin kısa tarihi anlatılmıştır. Kitap, İngilizceden Urducaya tercüme edilmiştir.⁴³

36. Külliyyât-ı Fuzûlî

Külliyyât-ı Fuzuli isimli eser, Hindistan Haydarabad Salarceng Müzesinde bulunmaktadır ve 163 sayfadan oluşmaktadır, ayrıca her sayfada 12 satır bulunmaktadır. Ta'lik hatla filigranlı kâğıda yazılan eserin baş kısmından birkaç yaprak eksiktir. 1b-10a arasında önsöz yer almaktadır. Eserin muhtevası şöyledir: 3b-104a Gazeliyât; 104b-108b Terci-i Bend; 109a-110a Terkiib-i Bend; 110b-114a Mukata'ât; 114b-123a Ruba'iyât; 123b-142a Beng ü Bade; 142b-148a Şikâyetname; 148b-163b Risâle-i Sıhhat u Maraz. Sonda "Receb 1041" tarihî ve müstensih Muhammed Hüseyin b. Pehlivan" kaydı bulunmaktadır.⁴⁴

37. Leyli vü Mecnun

“Leyli vü Mecnun” eseri, tüm dünya edebiyatları tarafından bilinen meşhur bir eserdir ve bu meşhur eser, Hindistan Hatdarabad Oriental Manuscripts Kütüphanesi'nde 1927 kayıt

³⁹ Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, s. 61

⁴⁰ Erkan Türkmen, “Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler”, s. 498

⁴¹ Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 98

⁴² Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, s. 53

⁴³ Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, s. 62

⁴⁴ Bilkan, “Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divânlar”, s. 42

numarasıyla bulunmaktadır. Fuzûlî tarafından yazılan eser, 100 sayfadan oluşmaktadır ve 79 bölümden oluşmaktadır.⁴⁵

38. Mantık Al-Tayr (Lisanül-Tayr)

“Mantık Al-Tayr” isimli eser Hindistan Osmania Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunmaktadır, eserin istinsah tarihi belli değildir ve 118 sayfadan oluşmaktadır. Birinci sayfada Sultan Selim Han Ibn-i Celal al-Din Ekber’e ait mühür bulunduğu göre eser 17. yüzyıl başlarında istinsah edilmiş olabilir. Başlıkları kırmızı olup Agâh Sırrı Levend’in verdiği “Lisanu't-Tayr’a benzemektedir ve bu eserin ilk beyiti şu şekildedir:

“Can kuşu çün mantık-ı râz eylegey

*Tingri hamdi birle âğâz eylegey”.*⁴⁶

39. Mecmuatu-l-Eş'âr

“Mecmuatu-l Eş’ar” isimli eser Batı ve Doğu Türkçesi şiir örneklerinden oluşmaktadır ve eserde Fevzi, Babur, Hafız-ı Türki, Bakayi, Kemali, Ubeydullah Han Avreng gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır. Eser, Hindistan Aligarh Üniversitesi Mevlana Azad Kütüphanesinde bulunmaktadır ve 270 sayfadan oluşmaktadır.⁴⁷

40. Mustafa Kamal aur Mas'ala-yi Filistin

Mustafa Kemal'in biyografisi, O'nun siyasi çalışmaları, Filistin'de Arap ve Yahudi savaşı ve Avrupalıların müdahalesi konu edilmiştir ve kitap Muhammad Azhar Ali Alvi tarafından hazırlanmıştır.⁴⁸

41. Maulana Rûm ke Des min

İki yıl Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Bölümü'nde öğrenim gören Zafar İkbâl Bhati tarafından Urduca hazırlanan eserde yazar, Türkiye'deki seyahatlerini kaleme almıştır ve bu kitap 236 sayfa olup, Lahor'da 1990 yılında basılmıştır.⁴⁹

42. Maulana Aşraf Ali-yi Thanvi: Kalid-i Masnavi, Maulavi-yi Masnavi

Mevlana Celalu'd-Din Rûmî'nin kısa biyografisi verilmiş ve tasavvuf anlayışına değinilmiştir.⁵⁰

43. Nisab-ı Türki

Bu eser iki bölümden oluşur. Birinci bölümde “Efsane-i Türki” adlı Türkçe bir masal yer almaktadır ve ikinci kısım mensur gramer kitabı 83. sayfadan başlar. Gopal Lala adındaki bir Hintli tarafından muhtelif “Nisab-ı Türki” den yararlanarak hazırlanmıştır ve eserin ünlü Farsça şairi Mirza Qatil Beg’in teşvikiyle Emir Hüsrev-i Dehlevi ve Ahmet Şah (Durrani) ile II. Alemgir’in veziri olan İmad al-Mülk’ün “Nisab” larından yararlanarak derlendiği önsözünde

⁴⁵ Bilkan, Hindistan’da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 110

⁴⁶ Türkmen, “Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler”, s. 492

⁴⁷ Türkmen, “Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler”, s. 498

⁴⁸ Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, s. 67

⁴⁹ Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, s.51

⁵⁰ Bulgur, “Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, s. 61

ifade edilmiştir.⁵¹

44. Salatin-i Turkiyah

Stanley Lane Pool'un "Turkey" isimli kitabını Ahtar Nasib, Urduca'ya tercüme etmiştir. Kitap, 556 sayfadır ve 1975'te Pakistan Karaçi'de basılmıştır.⁵² Salatin-i Turkiyah isimli kitap, Pakistan'daki milli kütüphaneler ve üniversite kütüphanelerinde bulunmaktadır.

45. Yusûf u Züleyhâ

"Yusûf u Züleyha" isimli eser Hindistan Andra Pradeş Haydarabad'da Salarceng Müzesinde yer almaktadır. Eser miladi 1543 yılında istinsah edilmiştir ve 87 sayfadan oluşmaktadır. Eserin sonunda: "Tahrir yaft Yusuf u Züleyha-yı Mir 'Ali Şîr el-mütehalls Nevâyî. Rabi'üs-sânî 1053, Hezâr u pencâh ü se" isimli yazı yer almaktadır.⁵³

46. Yusûf u Züleyhâ

"Yusûf u Züleyha", Hindistan'da Andra Pradesh Haydarabad'da Salarceng Müzesinde bulunmaktadır ve 53 sayfadan oluşmaktadır. Eserin yazarı ve müstensifi belli değildir.⁵⁴

47. Zenân-nâme, Enderûnlu Fâzıl Bey:

Eser, 18. yüzyıl Dîvân şairlerinden Enderunlu Fazıl Bey'in "*Zenân-nâme*" sidir. Mesnevî nazım şekliyle yazılan eser, 15 beyitlik tevhidle başlar ve akabinde eserin sebep-i telif kısmı gelir. Bundan sonraki asıl kısımda farklı milletlerin, ülkelerin ve coğrafyaların kadınlarının özellikleri anlatılır. Eserde kadınlarından bahsedilen ilk coğrafya "*der-beyân-ı zen-i Hind-i Şarkî*" başlığıyla Doğu Hindistan'dır. Hindistan kadınlarının kara kaşlı, kara gözlü kadınlar olduğunu, zahiren sıcak ama batında buz gibi hatta buzthane kadar soğuk olduklarını belirtir. Eser bu minval üzere Acem, İngiliz, Flemenk ve Yeni Dünya (Amerika) ve diğer pek çok coğrafya ve milletlerin kadınlarını anlatarak devam eder.⁵⁵

48. Tahir ü Zühre

Eser 944 kayıt numarasıyla Hindistan Kalküta National Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve 111 sayfadan oluşmaktadır. Sayfalar arası okunulamaz durumdadır. Nastalîk hatla yazılan eser, Farsça olarak kaydedilmiştir.⁵⁶

SONUÇ

Zengin bir edebi geçmişe sahip olan Türk edebiyatında özellikle eski Dîvân edebiyatı eserleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Dîvân edebiyatı eserleri dünyanın pek çok ülkesinin kütüphanelerinde yer almaktadır. Hindistan, geniş bir coğrafyaya sahip olan ve birçok Türk devletinin hükümdarlık kurduğu bir ülkedir. Hindistan'da hükümdarlık kuran Türk devletleri, zengin bir edebi geçmişe de sahiptirler ve bu türk devletlerinin hakimiyet kurdukları dönemlerde çok sayıda divan ve çeşitli nazım şekillerinden oluşan kitaplar yazılmıştır. Hindistan ve Pakistan'da dîvân edebiyatı eserleri, yazma eserler ve Türk edebiyatı şair ve yazarlarına ait çok sayıda eser bulunmaktadır. Türk akademisyenleri de Hindistan ve Pakistan'a

⁵¹ Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", s. 485

⁵² Bulgur, "Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi", s. 58

⁵³ Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 110-111

⁵⁴ Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 111

⁵⁵ Koçoğlu, a. g. e. , s. 114

⁵⁶ Bilkan, Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, s. 101

yapmış oldukları seyahatlerinde bazı kütüphaneler ve üniversite kütüphanelerinde Dîvân edebiyatı eserleri ve yazma eserleri incelemişlerdir. Yapılan incelemelerde erişebildikleri ölçüde eserlerin bir tasnifini yapmışlar ve bu araştırmalarını bilimsel bir kitap ve makale haline getirmişlerdir. Divân edebiyatı eserleri ve yazma eserlerin bulundukları şehir, eyalet, kütüphane, raf numarası ve kayıt numaralarını ayrıntılı bir şekilde bilimsel kitap ve makalelerinde ifade etmişlerdir. Akademisyenler eserlere zor koşullarda ulaşabilmişler ve belli izinler çerçevesinde eserlere bakabilmişler ve bazı eserleri inceleme fırsatı bulamamışlardır. Tasnif edilen eserlerin bir kısmı yıpranmış, tamir görmüş ve güveler tarafından zarar görmüştür. Eserler kütüphanelerde iyi bir şekilde korunmuştur ve hâlâ erişilemeyen eserler mevcuttur. Bundan sonra Hindistan ve Pakistan'a yapılacak olan bu tür araştırmalarla o eserler hakkında da bilgi sahibi olup daha hangi eserlerin yer aldığının ortaya çıkmasıyla birlikte bu eserler hakkında daha güncel bilgiler elde edilebilmesi beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Bilkan, A. F. B. (1998). Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi: Ankara
- Bilkan, A. F. (1998). Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Dîvânlar", Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazıoğlu Armağanı II), Harvard University, 22
- Bilkan, A. F. (2006), Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe El Yazmaları ve Hindistan'da Türkçe", Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara, s. 351-369
- Bulgur, D. (1998). Pakistan ve Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 12.
- Kardaş, S. (2013). Raza Kütüphanesi Türkçe El Yazma Eserler Kataloğu, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 6, S. 28.
- Koçoğlu, T. (2014). Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'ndeki Edebiyatla İlgili Türkçe El Yazmaları Üzerine Notlar", Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 5
- Türkmen, E. (1985). Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, Cilt 23.